

1. Arom. *alintșescu* (dacor. *alici*).

Cuvântul este dat numai în dicționarul lui Dalametra cu înțelesul „a prinde, a se prinde“ ilustrând acest înțeles cu citatul: *s-ñi si-alintșescă džionl'i'n cor*, tradus în dacor.: „să mi se prindă voinicii la horă“. Astăzi întrebuițarea lui este mai rară; ca probă avem Basmele lui Papahagi în care cuvântul nu apare niciodată. De aceea nici înțelesul lui nu este propriu zis clar. Dacă Dalametra i-a tradus prin „a prinde, a se prinde“, aceasta a făcut-o numai pentru că el îl cunoștea în întrebuițarea din fraza citată, căutând să-i dea o interpretare mai potrivită. Mie cuvântul îmi este cunoscut din *Codex Dimonie*: *Cându si alinară tru criăștile di munte șă acăță Avram h'il'lu Isac . . . tra si-l tal'e . . . cându s-duse Avram, tra s-l'a cățătlu, atumția l'i si alintșă Arhanghellu Mihail și-l griăște* (când se suiră pe vârful muntelui și Avram apucă pe fiul [său] Isac ca să-l taie, când se duse Avram să ia cuțitul, atunci i se arătă Arhanghelul Mihail și-i grăiește) 103 b/6 (*Jahresb.* VI, p. 119). Din acest citat reiese clar înțelesul original al cuvântului „a se arătă, a se înfățișă, a apărea“. Cu acest înțeles îl întâlnim și în funcțiune substantivală: *Va s-nă yină muartia și aspărată alintșiria a Hristolui va si s-facă* (ne va veni moartea și înfricoșata arătare a lui Hristos se va face) 25 b/16. Și tot cu același înțeles cuvântul este întrebuițat și la 67 b/4, 96/14. Din toate acestea reiese că și în citatul dat de Dal. *s-ñi si alintșescă džionl'i'n cor* cuvântul ar putea fi tradus cu „să mi se arate“ sau „să apară tinerii în horă“ și nicidecum „să se prindă“, cum dă autorul dicționarului. Mihăileanu, care cunoaște înțelesul cuvântului mai bine, dând cuvântul supt forma reflexivă, îl traduce prin: „a se pomeni, a se arătă“: *ñi s'aveà alintșită ună mul'are moașe* (mi se arătase o femeie bătrână). El dă și versul citat de Dal. *Tsi ñ-u doru lea dado doru, S'alintșescă džohl'i'n coru*, însă nu traduce ca Dal. cu „a se prinde“ ci cu a se arătă: „mi-e dor mamă dor, să se arate tinerii în horă“. De altfel, cu acest înțeles cuvântul se întâlnește și în literatura aromână mai nouă. În frumoasa năvelă „Gardani“ de M. Beza întâlnim pasagiul: *nu bitisi gine zborlu, cându ia-l' furl'i că se alăntșiră* (nu sfârși bine vorba, iată că hoții se arătară), în care *alintși* apare supt forma *alăntși*, probabil supt influența lui *alătși*.

Dar cuvântul trebuie să fie vechiu în dialect, deoarece el se întâlnește, supt forma lui originală, și în dialectul dacoromân:

alici cu înțelesul „paraître, apparaître vaguement, luire au loin“, după aceea „s'éclaircir, se remettre (en parlant d'un malade etc)“. A se *alici* = a se cunoaște un lucru mai dinstinct dintre altele, d. ex. „se alicește bine“ (Rădulescu—Codin). *Nu văd nimic decât, uite, în partea asta . . . mi se alicește albind ceva, dară nu știu ce este, că nu mi s'alege fiind prea departe* (Ispirescu *Legende*, p. 336) ap. S. Pușcariu (*Dicț. Limb. Rom.* 115).

Cu originea formei aromâne s'a ocupat pentru întâia dată W. Meyer-Lübke (*Zeitschr. f. rom. Phil.* XXXI, p. 716), aducându-l în legătură cu forma sardă *annangare* și derivându-l din lat. *adnanciscere*. Se înțelege că ceea ce a făcut pe maestrul filologiei romanice să facă această apropiere între forma aromână și între cea sardă, a fost mai mult înțelesul greșit dat de autorul dicționarului aromân. Oricine ar fi fost tentat să facă această apropiere, mai ales că în sardă cuvântul însemnează „verbinden, vereinigen, zusammenbringen“, prin urmare aproape același lucru cu sensul arom. „a se prinde“. Mai târziu însă (REW. No. 5816), a părăsit această etimologie, probabil, din pricina greutății ce arată păstrarea lui „țș“, care trebuie să dea „ț“. — În ce privește forma dacor, *Dicț. Limb. Rom.* necunoscând cuvântul aromânesc, o pune în legătură cu a licări, ceea ce este și mai greu de admis.

După cum arată păstrarea sunetului „țș“ din forma aromână, amândouă cuvintele vin din sl. *ličiti* cu înțelesul formei bulgare *liča* „mă arăt, mă înfățișez“ (viždam-se, pokazvam-se), care derivă din tulpina *lik* (Miklosich, SEW.), din care avem și *lice* „față“. Așadar, o formă verbală ca *liča* însemnează propriu zis „înfățișez“ refl „mă înfațișez, mă arăt“. Acest înțeles reiese și din proverbul bulgar citat în dicționarul lui Gerov: *Bělŭ konŭ i ludŭ člověkŭ otdalečŭ ličjatŭ* (cal(ul) alb și om(ul) prost se arată s. se văd de departe). De aci în bulgărește el are și însemnarea ce se întâlnește în dialectul dacoromân „a părea“: *Liči, če e imalo nekoga nešto tuka* (pare că a fost vreodată ceva aici). Vezi și alte citate la Gerov.

2. Arom. arăspease (dacor. răspas).

La Aromâni cuvântul se aude mai mult în Macedonia și Albania cu înțelesul de „ceva care se întâmplă din timp în timp, care urmează una după alta“. Mie îmi este cunoscut mai mult

în legătură cu o boală care se repetă sau călduri care se arată din timp în timp. Cu acest înțeles se zice *arăspeasele me acățară* (mă apucară căldurile intermitente ce apar când omul are friguri) În dicționarul lui Dalametra cuvântul nu este dat. Nici în glosarul de la Basmе. În schimb, el se găsește trecut în dicționarul lui Mihăileanu. Aci găsim *aruspease*, adv. cu înțelesul „din timp în timp, părți”. Mihăileanu dă și exemple despre felul cum se întrebuințează cuvântul: *hiavra nu l-acață tut-ună, ma aruspease*, frigurile nu-l apucă totdeauna ci din timp în timp; *vineă aruspease, aruspease*, veneau părți, părți.

Cu acest înțeles cuvântul vine din lat. *re-spissus, -a, -um. În limba latina *spissus*, aveă în afară de înțelesul fundamental de „dicht, dick”, cu care se regăsește astăzi aproape mai în toate limbile romanice de apus (cf. fr. *épais*, it. *spesso* etc) și pe acela de „ceva care se repetă des una după alta” (Georges). Cu acest din urmă înțeles cuvântul trăește în limba italiană: *spesso*. Ogni cosa che è spessa diventa vile per molto uso. El trebuie să fi fost cunoscut și în limba romană balcanică, deoarece se găsește și la Albanezi, cu înțelesul din aromână: *șpeș, șpeșe* „oft, häufig”; după aceea verbul *șpesoñ (șpeșoj)* „tue etwas oft” (G. Meyer-Lübke, *EWA.*, 413; Weigand, *Alb. Gramm.*, 47).

În ce privește partea formală, observăm că lat. *spissus*, *spissae* trebuie să dea în arom. *spesű, spease*, care se întrebuințează și azi numai ca termen la țesut, însemnând „spațiul strâmt la spata de țesut”; de asemenea și la pânza de la sită se zice că este *spesă*, când este foarte deasă (cf. și Dal.). Pentru întărirea celui de al doilea înțeles, s'a simțit nevoie a se adaogă particola *re-*. Această particulă care arată repețirea unei acțiuni se adaogă mai mult la verbe. Ea apare însă și la adjective, după cum aceasta se poate constată din formele spaniole ca *rebueno* (bueno), *refino* (fino) etc. (cf. W. Meyer-Lübke, *Gramm. d. rom. Spr.* II, 572). Forma aromână cu *u* (*aruspease*) cum dă Mih., se explică prin analogie cu formele *aruvirsare*, *aruficare*, *arupas* etc. în care *e* a trecut mai întâiu în *ă*, ca în *arăcoare*, *arăpas* (alături de *arupas*), după aceea în *u*.

Nu știu dacă și dacor. *răspas* ar putea fi pus în legătură cu arom. *arăspease*. Înțelesul lui, după Dicționarul Budan, este „intervallum, tempus intermedium, interjectum; die Zwischenzeit, der Zwischenraum”. S'ar putea, prin urmare, că, din înțelesul de

ceva care se repetă între două intervale de timp, să fi ajuns a însemnă, prin extensiune, intervalul de timp însuși. Totuși, prezența lui *a* pentru *ă*, cum ar fi trebuit să avem din *e* ($< \dot{i}$) după labială, în poziție tare (*re-spîșus* $>$ *respăs-răspăs*) ne duce tot mai de grabă la *spatium* latin, explicat de dl Pușcariu în *Zeitschr. f. rom. Phil.* XXVIII, 685, și adoptat și de dl Densușianu în *Grainul din Țara Hațegului*, p. 43, 53.

3. Arom. căltșune.

La Aromânii din Macedonia propriu zis „colțunul“ din dialectul dacoromân se pronunță sg. *căltșune* pl. *căltșunii*. Supt această formă îl dă și dicționarul lui Mih. „*călciumea* s. f. călciumi, un soi de ciorapi de postav gros, fără talpă, ce se pun pe deasupra încălțămintelor“. Cuvântul există și la Bulgari: *kalčuni* pl. „*Männerstrümpfe* aus grobem, weissem Stoff“; la Serbo-croați *kalčine* „*Art tuchener Strümpfe*“. Berneker (*SEW.*, p. 472), de la care dăm formele slave, dă ca ultim izvor al acestor forme ital. *calzo*, *calzone* „*Hose, Beinkleid*“ și anume: cuvântul bulgar prin mijlocirea ngr. *καλτσα*, *καλτσούνι*, iar cel serbo-croat prin turc. *kalčyn* și acestea, amândouă, direct din limba italiană.

După cum la forma *tulă* tratată mai jos, am făcut o deosebire, din punctul de vedere formal, între ea și între multiplele forme balcanice (ngr. *τοῦβλον*, bg. *tugla*, *tuhla*, turc. *tugla* etc), tot așa și aici ar trebui să facem o deosebire între forma aromână *căltșune*, care are aceeași origine latină *calceonem, la care se reduce și ital. *calzone*, dând în dacor. *căltun*¹ (*Meyer-Lübke*, *REW.*, 1495), și între restul formelor balcanice: ngr. *καρτσόνι*: „*Strumpf*“, *καρτσούνι*: „*Höse*“ (*G. Meyer*, *Ngr. St.* VI, p. 30), bg. *kalčuni*, sârb. *kalčine*, turc. *kalčyn*. Formele bulg. și sârb., cu același înțeles ca și în aromână, sânt împrumutate de la păstorii aromâni purtători de încălțăminte de lână groasă, țesute la ei acasă, iar forma turcă din una din aceste două limbi, dacă nu chiar din aromână. La această concluzie ne duce atât partea formală a cuvântului arom. terminat în *-tșune* nu în *-tune*, dacă ar fi fost de origine greacă sau italiană, cât și singurul lui înțeles de încălțăminte groasă de lână (nu și „izmene“ ca în ital. și în ngr.), ce se poartă peste ciorapi, și pe care Aromânii nu numai că i-au purtat din moși-strămoși, dar tot de atunci i-au și fabricat.

4. Arom. cătândoraș.

Cuvântul este cunoscut numai în Meșova (Aminciu), după cum afirmă autorul unei lucrări rămasă în manuscris asupra istoriei și limbei Aromânilor. Înțelesul cuvântului nu este dat, deoarece el este cunoscut numai din conținutul unei ghicitori: *Ună casă are doi horhani și doao horhane, ținți cătândorași și patru prepelițe*. Iată și traducerea pe care o dă autorul în limba franceză: „il y a dans une maison deux dindons (hommes) et deux dindes (femmes) et quatre cailles (filles)“. Formele în paranteză reprezintă persoanele vizate. Deoarece autorul, în lucrarea lui citată, presupune și chiar încearcă să dovedească existența de elemente ungurești în dialectul aromân, ocupându-se cu etimologia acestui cuvânt, îl explică din împreunarea cuvintelor *cătană-de-oraș*, traducându-l prin „soldats de ville“. Și fiindcă atât „cătană“ cât și „oraș“ sânt cuvinte de origine ungu-rească în dialectul dacoromân, autorul vrea să dovedească că ele au existat și în dialectul vorbit.

În fond, chestiunea se prezintă cu totul altfel. Analizând mai întâiu ghicitoarea, observăm că alături de curcani și prepelițe, n'avea ce căută „cătanele“ și încă „de oraș“. De aceea, de mai nainte trebuie să presupunem că, în locul „cătanelor de oraș“, trebuie să vedem o pasăre oarecare. Într'adevăr, ținând seamă de prefacerea curentă în dialectul aromân din sud a grupului *nt* în *nd*, din *cătândoraș* ajungem la forma intermediară *cătântoraș*, iar pe aceasta, refăcând-o, prin înlăturarea metatezei lui *n*, obținem forma originară *cântătorăș*. Acest *cântătorăș* este un derivat din *cântător* și un nou exemplu pentru puținele diminutive în *-aș* ce există în dialectul aromân.

Cuvântul este important, și de aceea l-am și relevat, pentru faptul că, întocmai după cum în dialectul dacoromân, alături de „cocoș“, de origine slavă, în popor mai există forma „cântător“: *Ei mi se sculau din zori, După glas de cântători* (Teodorescu, *Poezii Pop.* 439), după aceea în locuțiunea *pe la cântători*, pentru care vezi citatele în Pușcariu, *Dicț. Limb. Rom.* (s. v.), tot așa și în dialectul aromân, înainte de pătrunderea formei slave *cuçot* „cocoș“, a trebuit să existe cuvântul străromân comun tuturor dialectelor *cântător* pentru „cocoș“. De altfel, acest cântător se întâlnește și în limba veche. *In această noapte ainte până cântătoriul nu va fi cântat de trei ori, te vei lepadă de mine.*

5. Îmbufnă (arom. îmbufună).

Forma nesincopată, oarecum mai completă, a acestui cuvânt se păstrează în dialectul aromân: *mi mbufunedzû* cu înțelesul „mă supăr, mă bosumflu“; cu participiul *îmbufunat*, -ă cu același înțeles. După cum se vede, el este același atât ca formă cât și ca înțeles cu cuvântul din dialectul dacoromân.

În ce privește originea, Cihac îl aduce în legătură cu vsl. *bučati* „mugire“, ceea ce este o imposibilitate, atât ca formă cât și ca înțeles. Tiktin (*Dicț. rom.-germ.*) îl derivă din strigătul onomatop. *buhu*, din care ar fi ieșit mai întâiu *bufnă*, și apoi *îmbufnă*. Forma *buhu* ca și *buhaiu buhaciu*, trebuie aduse în legătură cu blg. *buh*, *buhul*, *buhal* etc, nu însă și verbul *îmbufnă*. Acesta, după cum ne arată forma arom. nesincopată *îmbufună*, vine din lat. *in-bufono, -are, derivat din *bufo*, care s'a păstrat și în celelalte limbi romanice (cf. Meyer-Lübke REW. 1353) și ne-a dat și în limba română: arom. *bufu* megl. *buf*, dacor. în derivatul *bufniță* (cf. Pușcariu Wb. 231).

6. Înfărmă.

Se aude numai în Banat cu înțelesul: a pune mâna pe ceva, a apucă, a prinde: *L-am înfărmat de păr* = l-am apucat, l-am prins de păr. Cuvântul se găsește atestat și la Țichindeal: *Mai pe urmă de aceasta îi părîu cu greu covaciului, înfărmă o rudă de fier, și începîu cânelui cenușos așa predicății a-i face* (Fabule, p. 331).

Cu acest înțeles cuvântul vine din lat. *in-firmo, -are cu înțelesul de „festmachen, befestigen, verstärken, sichern“, din care s'a putut desvoltă acela de „a țineă ceva strâns, a prinde, a apucă“. În Anonimul bănățean apare cuvântul supt forma de la ind. pres. *enfarm* (pronunță: *înfarm*) cu înțelesul „induo, orno“, care ne-ar duce la sensul de „a acoperi, a împrejmu“ tot din „a întări, a susțineă ceva“. În ce privește partea formală, *înfarm* (cu *a* în tulpină în loc de *ă*), pentru *înfărm*, ca se explică prin analogie cu formele: *înfaș* și *înfăș*; *înfaț* „pun față la pernă“ și *înfăț* etc.

7. (În)fierbază.

Se întâlnește în scrierile lui Dosofteiu supt forma de la infinitiv sau de la participiu, cu înțelesul „a se aprinde, a se în-

Un sămăț și dârz purciasă ca un dobitoc fierbădzat (ibid. 24). *Infierbădzări de păcate și poște spurcate* (ibid. 164). *Să pornise asupra Sarrei cu fierbădzare* (ap. TDGR).

Cuvântul vine din lat. *fervidio, -are (din *fervidus*, -a, um, atestat și pentru limbile romanice, cf. Meyer-Lübke REW. 3265) cu înțelesul de „feuerig, leidenschaftlich, heissblütig, hitzig sein”. — Tiktin, care se ocupă cu originea acestui cuvânt (*Dicț. Rom. Germ.* 626), se întreabă dacă n’ar fi vreo formațiune nouă a lui Dosofteiu. Eu cred că nu este nevoie să ne gândim la așa ceva, din momentul ce din *fervidus* am putea reconstrui un *fervidiare care, ca înțeles, se acopere peste tot cu cuvântul românesc, iar, ca formă, intră în rândul verbelor în -eză (< izo) ca *boteză*, *cuteză* *undeză* etc. Este drept că, în afară de acestea, mai avem și o formă ca *ureză* (pentru ură): *Fetițe cântând, Dànaci urezând* (E. Bucuța, *Românii dintre Vidin și Timoc* p. 132), dar aceasta, neavând nici o bază în -izo sau în -idiare, se poate foarte bine socoti ca o formă analoagă după celelalte.

8. Înfieră.

Se întrebuințează în Moldova și în Ardealul nordic cu înțelesul: a începe ceva ca să se arate, a începe a fi ceva. *Oala la foc înfrierează* = oala începe să fiarbă, sau începe a se urcă cei dintâiu bulbucei în sus (Com. de G. Nistor). Dar și mai des se întrebuințează în expresia *A-i înfieră cuiva mustața s. părul* = a începe să-i crească mustața s. părul. *Intovărășit de doi flăcăi țigani cărora le înfieră mustața și le dedeă puful pe obraz, rătăceă călare prin târguri* (Sadoveanu, *Povești*, p. 34). *Până începe a înfieră mustața, [omul] tot copil să chiamă* (Cantemir ap. TDGR).

Cuvântul vine din lat. *in-filo*, -are cu înțelesul din limba română, care, după cum ne arată forma corespunzătoare din limba albaneză, trebuie să se fi dezvoltat încă în romana balcanică. În albaneză avem *fitoj* cu singurul înțeles „anfangen, beginnen”. Acest înțeles îl are și cuvântul *fit* „Faden” în expresia *zâ fit* „iau fir” adică „încep”. *Ne zôja skile vojti e get ke i pat vû k’ûpat uku ene i zû fit te tre* (și doamna vulpe se duce și găsește unde pusese lupul oalele [cu miere] și le începù pe câteși trele). Se pare că înțelesul cuvântului a început să se schimbe pornind de la întrebuițarea lui la țesut. Dar ceea ce pare și mai important în schimbarea înțelesului acestui cuvânt, este coincidența între limba albaneză și dialectul dacoromân. În aromână

În ce privește prefacerea lui *i* în *ie* (*înfier* pentru *înfir*), ea se explică dialectal ca în *mă mier* pentru *mă mir*. De altfel, Sădoveanu întrebuițează de-o potrivă amândouă formele: *Aveam și eu logodnică pe când îmi înfiră mustața*. (Sămănătorul, V, 905).

9. Arom. *ngurpil'edzŭ*.

Se întrebuițează mai mult la Aromânii din Macedonia și din Albania. Dalametra îl înregistrează după textele publicate de Petrescu, originar din Crușova, cu înțelesul: „a cuprinde, a înconjură ceva cu vreun obiect”. *Stizma s'anăltă și-u'ngurpil'ă* (zidul se înălță și o cuprindeă). Dal. care nu-i cunoaște înțelesul din vorbite, îl dă și supt forma metatezată *ngrupil'are* (*ngrupil'edzŭ*) traducându-l prin „a îngropă, a ascunde”. Dintre aceste două însemnări, numai „a ascunde” este acela care rezultă direct din înțelesurile de mai sus; pe când înțelesul „a îngropă” l-a dat, crezând că cuvântul stă în legătură cu „groapă”. În literatura populară cuvântul apare supt forma *ncurpil'edzŭ* și cu înțelesul „cuprind” *Ma s-mi 'curpil'edz 'n brațe* (Dacă mă cuprinzi în brațe) Lit. Pop. 1039/10. Ideea d-lui Pușcariu, exprimată la M. L. R., că aceste înțelesuri sânt figurate și că cuvântul trebuie adus în legătură cu *curpenul* ce se întinde pe copaci, cuprinzându-i, se adeverește prin formele și înțelesurile date de Mihăileanu: *ncurpil'u* (*ncurpil'ai*, *ncurpil'ată*, *ncurpil'are*) v. a. „a fi cuprins de *curpen*, a fi cuprins, a mânca”: *Cutșubile iră ncurpil'ate* (trunchiul viei eră năpădit de *curpen*) *M'ncurpil'ă cu daole brațe* (m'a cuprins cu două brațe) *Ncurpil'ă și tați* (îndoapă-te și taci). Acest din urmă înțeles s'a desvoltat în mod figurat din ideea de a cuprinde, la mâncare, prea mult, prin urmare „a mânca prea mult, a se îndopă”.

Cuvântul vine din alb *kul'per* supt forma *kurpul'* „curpene” (G. Meyer EWA. 213).

10. Arom. *nire*.

Cuvântul mi-a fost comunicat de dl. V. Diamandi, prof. la Școala Comercială din Salonic, originar din Mețovo, într'o listă de cuvinte neauzite în Macedonia, cu înțelesul de „rinichiu”, pentru care în aromână avem *arnicl'u*.

Cu acest înțeles cuvântul nu poate veni decât din lat. *ren*, *renis*, care a dat **rine* și prin metateză, *nire*.

11. Arom. nturinare.

Se întrebuițează numai la pers. 3 *ntúrină* (perf. simplu *nturină*), cu mai multe înțelesuri: Se spune mai ales despre vreme când începe să tune și să fulgere și începe să se strice întunecându-se. Cu acest înțeles îl dă și dl. Per. Papahagi „*nturină* = se întunecă cerul din pricina unei furtuni, vremuește, nu se vede“. La aceasta mai adaugă: „se zice mai ales când se întunecă cerul de tună și fulgeră, de crezi că se prăpădește pământul: *Si-nturină nafoară*: „s'a întunecat afară“¹. — Un al doilea înțeles, pe care îl dă Mihăileanu, este și acela de „a viscoli“. *Trei dzâle nturină nipăpsitu* (trei zile a viscolit neconținut). Tot Mihăileanu dă și un postverbal *nturin* (art. *nturinlu*) viscol, întrebuițat numai la sing. *nă acăță pi cale unu nturinu di iră s'nă măcă luk'l'i* (ne-a apucat pe drum un viscol de eră să ne mânânce lupii)². — Al treilea înțeles, întrebuițat mai mult în Albania și pe alocuri și la Aromânii din Macedonia, este: „a cădea zăpadă multă, a ninge mult“. Cu acest înțeles îl găsim atestat și la Dalametra: *ndurinari* (cu obicinuita trecere a grupului *nt* în *nd*) *ndurineadză nafoară* (ninge afară); *ndurinat* „nins“.

Etimologia cuvântului trebuie căutată pornind de la primul înțeles: se strică vremea, se 'ntunecă din cauza tunetelor și a fulgerelor. Plecând de la acest înțeles, din care s'au dezvoltat toate celelalte, forma *nturin* vine din lat. *rutilo*, *are*, care a dat mai întâiu *rutirare*, după aceea *rutinare* (cu disim. lui *r-r* în *n-r* ca în *alunicare* pentru **aluricare* din *lubricare*) și la urmă, prin metateză și supt influența lui „ntunicare“, forma actuală *nturinare*. Înțelesul lui *rutilo*, *-are* este, după cum se poate vedea în Georges, „rötlich schimmern, wie Gold glänzen“, va să zică, „a străluci ceva roșiu ca aurul“ întocmai cum strălucește fulgerul pe cer, când începe să tune și să fulgere, semn că vremea începe să se strice. De altfel, în acest sens, *rutilare* se găsește atestat în Georges în expresia *rutilant fulgura*, iar adjectivul *rutilus*, *-a*, *-um* din care derivă *rutilare*, alături de înțelesul primitiv „rötlich“, mai are și pe acela de *fulgor* „das Blitzen“.

Domnul Papahagi, care s'a ocupat cu originea acestui cuvânt, îl derivă din *tuninare* de la *tunare* (lat. *tonare*), ceea ce e

¹ *Analele Dobrogei*. Anul IV, Nr. 3, p. 374.

² Construcția *iră s'nă măcă* (eră să ne mânânce) nu este aromânească. În arom. se spune: *va nă măcă*.

mai puțin probabil, mai ales că în arom., în afară de „bumbu-
nează“ pentru „tună“, mai avem *detună* cu același înțeles, în-
trebuințat la Aromânii din Siraco: „*detunare*=tonner, détonner“.

12. Oțări.

În limba română cuvântul are următoarele înțelesuri: 1°. A
îngrozi pe cineva de ceva, a-i inspira groază, a-l înspăimânta.
*Iarna se apropie și ai să rămâi cu nevasta și copilul. „Taci, taci
că mă oțărești“* (Alecsandri, *Teatrul* I, 1550. — 2°. (Refl.) a se în-
grozi, a se spăimânta. *Se oțerește condeiuul a scriere tirăniile ace-
stui cumplit tiran domn* (Neculce ap. TDGR). 3°. A se turbura.
Vădzù pre Martha și pre Maria plângând, să oțărî întru sine,
(Varlaam, *Carte* 82). — 4°. A se revoltă, *Toată țara și boierii
lui se oțarau* (M. Costin ap. Gâdei).

Cu acest înțeles cuvântul vine din lat. **obtërreo,-ire* (de la
tërreo,-ere cu obicinuita trecere de conjugare de la II la IV, ca
în *albire, lucire* etc.) „a bagă pe cineva în spaimă, a-l îngrozi“.
În ce privește prefixul *ob-*, acesta, arătând mai mult ținta către
care este îndreptată acțiunea verbului, nu schimbă întru nimic
înțelesul lui fundamental¹.

13. Arom. plătare.

Din cauza însemnătății ce i se dă acestui cuvânt în super-
stițiile din viața păstorilor aromâni, *plătarea*, (la Aromânii din
Macedonia) *păltarea, pãltarea*, (în Ohrida) *pultare* (cf. Dal., Mih.
Basmе), deși însemnează numai „osul omoplat“ la vite și „spate“
la oameni, ține mai mult de domeniul termenilor pastoralii decât
de nomenclatura părților corpului omenesc. La orice petrecere
de munte cu miei, oi, sau berbeci puși în frigare, după masă,
mesenii așteaptă cu nerăbdare să cerceteze *plătarea*. „Stearpa“ —
care eră cea mai mândră oaie din întreaga turmă — odată
friptă, păstorul îi cercetează *plătarea* (osul omoplat) și preve-
stește că în curând o întreită nenorocire se va întâmpla în sânul
familiei celnicului său, Costa Economu. Intr'adevăr, n'a trecut

¹ Etimologia acestui cuvânt am dat-o în comunicarea mea făcută la
„Muzeul limbii române“. După aceasta am aflat de la dl V. Bogrea că și
Gălușcă pleacă de la aceeași bază, pentru explicarea originii acestui cuvânt
în *Slavisch-rumänisches Psalterbruchstück* von Constantin Gălușcă. Halle:
a. S. 1913 p. 49.

o lună de zile și mor: soția celnicului, un fiu și o fiică“. Mai departe: „Eră în Iulie 1905. În afara comunei, lângă o seculară pădure de pini giganți, a avut loc o petrecere cu miei sugari puși în frigare. După sfârșitul mesei, unul dintre participanți, care fusese ani îndelungați haiduc, studiază cu atenție *plătarea*: prevestește atunci fățiș că în curând doi inși dintre cei prezenți au să piară“¹.

Cu înțelesul de mai sus și, legat cu acest fel de credințe, cuvântul vine din lat. *platalis, derivat din *platus* s. *plattus*, întocmai după cum *spinalis*, din *spina*, a dat *spinare* (arom. *sk'i-nare*). Acest *platus* are, în afară de înțelesul „*Platte Oberfläche*“, care s'a păstrat în limbile romanice: ital. *piatto* (> arom. *piatu* „farfurie“), log. *piattu*, engad., friul., prov. cat. *plat* etc. (cf. Meyer-Lübke REW. 6586)², și pe acela de „*die breiten flachgeschweiften Rippenknochen*“. Cu acest al doilea înțeles forma latină se apropie mai mult de sensul cuvântului aromânesc. Însă o probă și mai evidentă că forma latină *platus* în romana balcanică are și înțelesul din aromână, ni-l oferă cuvântul neogrec pentru „omoplat“. În neogr. avem forma *πλάτη* care, ca înțeles, este același cu *păltare* aromânesc. Deoarece forma latină *platus* vine din gr. *πλάτη*, iar acesta s'a păstrat la Greci până astăzi, după cum am spus mai sus, tot cu înțelesul de „omoplat“ ca și în aromână, trebuie să presupunem că forma latină *platus*, alături de cele două înțelesuri atestate în dicționare, mai are în limba populară vorbită în Balcani și pe acela de „omoplat“ pe care îl are cuvântul în limba greacă, de unde își trage originea, căci numai așa ne-am putea închipui existența unui derivat *platalis, care trebuie să dea arom. *plătare*.

14. Tărăboiu.

Înțelesul fundamental este „gălăgie mare“, după aceea „vuet, zgomot, zarvă, ceartă“. *Face o hodorogeală și un tărăboiu de-ția auzul* (Creangă, *Amintiri*, 39). Câte odată înțelesul de „gălăgie mare, zgomot, ceartă“, ajunge până la „răscoală“ (Șezătoarea IX, 149).

¹ Tache Papahagi, *Din Folklorul Romanic și cel Latin*, București, 1923, p. 115 și urm.

² În dicționarul lui Meyer-Lübke se mai găsește acest număr (6588) și forma arom. *plată* s. f. „*Flache Hand*“, după dicționarul etimologic al d-lui Pușcariu (cf. No. 1333). Cuvântul nu-mi este cunoscut. El nu este dat în nici un dicționar sau glosar aromân.

Originea cuvântului se aduce în legătură cu *tarabă* (Șăineanu, *Infl. Orient.* II, 349), socotindu-se ca un derivat al acestuia cu suf. *-oiu* și având însemnarea primitivă „zgomot de tarabă”. Cât de nefirească apare această derivație se vede și din funcțiunea suf. *-oiu*. Un *tărăboiu* din *tarabă* ar fi trebuit să însemneze o tarabă mare, nu zgomotul ei, care ar putea fi produs și de altceva decât de o tarabă. O altă explicație a încercat să-i dea Pascu (Etim. Rom. 49) derivându-l din gr. *Θόρυβος* „bruit, tumulte, murmures, clameurs, desordre, trouble” care, cu toată asemănarea ce arată ca înțeles, însă, formal, apare ca o imposibilitate.

Cuvântul stă în legătură cu alb. *terboj* (din *terboñ*) din lat. *turbare*. Infinitivul formei alb. este *me terbu* cu cele trei persoane sing. de la ind. pres. *terboj*, *terbon*, *terbon*. Forma română derivă dintr'un postverbal albanez *terboj* (persoana 1 sing. de la ind. pres.), întocmai după cum în românește (și arom.) avem *turbu* tot pers. 1 sing. de la *turbă*, *-are*. În ce privește înțelesul, cred că un **tărboi*, din care mai târziu a ieșit *tărăboiu*, cu *ă* epentetic, care se explică tot din albaneză, cf. forma *terebore* aceeași cu *terboñ* (Pedersen, *Texte* p. 84 și glosar), a însemnat „turbare” după aceea „zgomot mare”. Această desvoltare merge paralel cu înțelesurile actuale ale derivatului albanez *trubutire* (gheg) *trubutine* care, în afară de „Trübe des Wassers, Himmels”, mai însemnează și „Unruhe, Aufstand”, va să zică la fel ca și înțelesul din urmă al lui *tărăboiu*, în *face tărăboiu* = face răsccoală, citat mai sus din Șezătoarea. S'ar putea ca și *tărbacă* „obiceiu de a spânzura câinii cu capul în jos și a-i învărti până amețesc” în diferite epoci ale anului și mai ales în cea dintâi Luni a postului mare (Marian, *Serbătorile* II, 9; Zanne, *Proverbe* IV, 645), împreună cu derivatul acestora *tărbăci* vb. IV, să țină tot din *tărăboiu*, mai ales că, este vorba tot de zgomotul s. larma ce se face în urma bătăii ce se dă cânilor, până ce amețesc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

15. Arom. tulă.

Se întrebuințează la Aromânii din Macedonia cu înțelesul de „țiglă”. Dintre dicționare cuvântul este înregistrat numai la Mih. *tulă* s. f. cărămidă *Adără casa cu tule...* (zidi casa cu cărămizi). La ceilalți Aromâni se aude *tuvlă* (cf. Dal.).

Supt această formă cuvântul vine direct din lat. *tubula*, -am, cu căderea lui *u* din silaba penultimă intocmai ca în *subula* > sulă. De la Români cuvântul a trecut la Albanezi *tufë* „Backstein“ pe care G. Meyer (EWA., 451) pe nedrept îl derivă din turc. *tugla*.

Din prezența formei aromâne, rezultă că, în latina balcanică, pe lângă *tubulus* cu înțelesul „kleine (Wasser)röhre, übertragen auf einen röhrenförmigen Dachziegel“ din care a ieșit ngr. τούβλον „Ziegel“; τούβλων „belege mit Ziegeln“ — care a trecut la Aromânii din Epir *tuvlă*, la Albanezi *tuvle*, la Turci *tugla*; de la Turci l au luat numai Bulgarii *tugla* și *tuhla*, nu și Albanezii — a mai existat și *tubula*, cu aceeași trecere de sens, pe care au moștenit-o Români supt forma *tulă* la Aromânii din Macedonia, de la care a trecut, după cum am spus, la Albanezi (vezi G. Meyer, *Ngr. St.*, III, 65 și *Jahresb.*, XV, 130).

Cu acest cuvânt se dovedește și la Români prezența unui termen de zidărie din fondul latin, despre a cărui pierdere vorbește J. Jud în studiul său *Probleme der altromanischen Wortgeographie* publicat în *Zeitschr. f. rom. Phil.* XXXVIII, p. 26, n.

Th. Capidan.

1. Biet.

Biet, *biată* „vrednic de compătimire, sărac, sărman“ se întrebuintează ca atribut pe lângă un substantiv. Astfel: *Casele bieților oameni le-au înecat*; *doi bieți nenorociți oameni*; *bietevrăbii*; *vai de biata țară, când vom avea războaie între noi!*; *biet de tine!*, *nici tu n'ai fost făcut în ceas bun!* etc. Arată deci o compătimire pentru o ființă nenorocită, care suferă de o boală, de sărăcie ori de alte cauze cari produc tristețe, amărăciune etc., cum se vede din faimosul vers al lui Eminescu: *Vai de biet Român, săracul, Indărăt tot dă ca racul!*

Se întrebuintează apoi ca apozitiune pe lângă un pronume personal, cuprinzând aceleași sensuri, corespunzătoare fr. *pauvre*, it. *povero*. Astfel: *bietul, biata de mine!* etc.; *eu, bietul!* (comp. it. *povero me!* „bietul de mine; eu, bietul!“). Cuvântul este cunoscut în tot domeniul dacoromân.

Se întâlnește și varianta *bied*, -ă (Vâlcea) în care *d* se explică prin influența formelor, de origine slavă *bedă*, *bidă* *biedă*.